

MEHDÎ EHEVÂN-İ SÂLİS'İN ŞİİRİNDE SAPMALAR

Can Kaygın*

Öz

Şiir dili, yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde, derin duygular ve imgeler barındıran özel bir yapıya sahiptir. Şairler, geleneksel dilin dışına çıkarak kelime oyunları ve alışılmadık yapılar kullanarak okuyucuda farklı tasarımlar oluştururlar. Mehdî Ehevân-i Sâlis'in şiirlerinde bu dil sapmaları; sözcüksel, biçimbilimsel, sözdizimsel, anlamsal ve tarihsel dönem sapmaları gibi kategoriler altında incelenebilir. Sözcüksel sapmalar, yeni kelimeler türeterek şiirin etkisini artırırken; sözdizimsel sapmalar, sözcüklerin cümle içinde dizilişini inceler. Sözcüksel sapmalar, kök ve ekler, yeni kök ve eklerle birleşimler oluşturulmasıyla yeni sözcüklerin üretilmesidir ve genel olarak en çok kullanılan sapma türüdür. Belirli, kalıplaşmış fiil çekimlerinin yanı sıra kelimelerin farklı kelimelerle bağdaştırılmasını, kasıtlı değişiklikler tercih ederek bir tür özgünlük yaratmak istenilen ve alışılmamış kullanımlardan yararlanılarak oluşturulan sapmaları da biçimbilimsel sapma olarak değerlendirebiliriz. Anlamsal sapmalar ise, şairin sözcüklerle, onlarla bağdaştırılma şekilleriyle oynayarak, dilde kullanılmamış türetmelere ve birleşimler oluşturarak anlam bakımından güçlü bir dil yaratmak suretiyle okuyucuların zihninde yeni imajlar, imgeler oluşturmaya yönelmesidir. Ayrıca, şairin geçmişle olan bağlantısı, tarihsel dönem sapmalarıyla ortaya çıkar. Şair, yaşadığı dönemin diline bağlı kalmayıp kendisinden önce yaşamış kişilerle ve onların yaşadığı dönemin diliyle bağlantı kurmak için eski dönemlerdeki sözcükleri kullanabilir. Bu sayede, geçmişin diliyle o günün dilini harmanlayarak zengin bir dil yaratır. Mehdî Ehevân-i Sâlis, eserlerinde belirtilen sapmalardan yararlanarak alışılmadık dışına çıkmış ve belirli dil kullanımına göre bir sapmaca oluşturmuş, dilin olanaklarını zorlayarak okuyucularına farklı bir deneyim sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Modern İran şiiri, Nîmâî şiir, Mehdî Ehevân-i Sâlis, şiirde sapma

* Dr. Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, e-posta: cankaygin@karatekin.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2168-8724>

Makale Bilgileri

Türü:

Geliş Tarihi: 10.01.2025

Kabul Tarihi: 10.03.2025

Yayın Tarihi: 27.06.2025

Hakem Sayısı: İki Dış Hakem

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Beyan: Bu makale, Doç. Dr. Abdüsselam BİLGİN danışmanlığında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yürüttüğüm “Mehdî Ehevân-i Sâlis'in Şiirleri Üzerine Tahlili Bir Çalışma” adlı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Lisans: CC BY-NC 4.0

DOI: 10.32330/nusha.1617270

Atf Bilgisi: Kaygın, C. (2025). MEHDÎ EHEVÂN-İ SÂLİS'İN ŞİİRİNDE SAPMALAR. Nüsha, 25(60), 57-76.

Diversions in Mehdi Akhavan Sales's Poems

Can Kaygın**

Abstract

The language of poetry has a special structure that includes deep emotions and images, beyond being just a means of communication. Poets create different designs in the reader by using word games and unusual structures, going beyond traditional language. In the poems of Mehdi Ekhevân-i Salis, these language deviations can be examined under categories such as lexical, morphological, syntactic, semantic and historical period deviations.

While lexical deviations increase the effect of the poem by generating new words, syntactic deviations examine the arrangement of words in sentences. Lexical deviations are the production of new words by creating combinations with roots and suffixes, new roots and suffixes, and are generally the most commonly used type of deviation. In addition to certain, stereotyped verb conjugations, we can also evaluate deviations that are created by associating words with different words, by making deliberate changes and by using unusual uses to create a kind of freedom as morphological deviations. Semantic deviations are the poet's tendency to create new images and visions in the minds of readers by playing with words and the ways they are associated with them, by creating a powerful language in terms of meaning by creating derivatives and combinations that have not been used in the language. In addition, the poet's connection to the past emerges with historical period deviations. The poet may not stick to the language of the period he lives in, but may use words from earlier periods to establish a connection with people who lived before him and the language of the period they lived in. In this way, he creates a rich language by blending the language of the past with the language of the day.

As a result, Mehdi Akhavan Sales created a deviation according to certain language uses by taking advantage of the deviations mentioned above in his works, going beyond the norm, and by pushing the possibilities of the language, he offered his readers a different experience.

Keywords: Modern Iranian poem, poetry of Nima, Mehdi Akhavan Sales, diversion in poem

** Research Assistant Dr., Çankırı Karatekin University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Eastern Languages and Literatures, e-mail: canKaygin@karatekin.edu.tr Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2168-8724>

Article Info

Type:

Date Submitted: 10.01.2025

Date Accepted: 10.03.2025

Date Published: 27.06.2025

Reviewers: Two External.

Grant Support: No funds, grants, or other support was received.

Ethical Statement: This article is extracted from doctorate dissertation entitled "An Analytical Study on the Poems of Mehdi Ehevân-i Sâlis", supervised by Assoc. Prof. Abdüsselam BİLGİN (Ph.D. Dissertation, Ankara University Institute of Social Sciences Ankara/TURKIYE, 2023).

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared.

Licence: CC BY-NC 4.0

DOI: 10.32330/nusha.1617270

Citation Information: Kaygın, C. (2025). MEHDÎ EHEVÂN-İ SÂLİS'İN ŞİİRİNDE SAPMALAR. Nüsha, 25(60), 57-76.

Giriş

Şiir dili, yalnızca insanlar arasında iletişim kurmak amacıyla kullanılan bir araç olmanın ötesinde, daha derin bir işlev taşır. Duygusal ve imgesel yönü ağır basan bir dil kullanan şair, şiirlerinde alışılmışın dışında yapı kullanarak, kelime ve anlam oyunları yapar (Çetin, 2009: s. 167). Bu bağlamda, gündelik dil, bilimsel dil, ya da düz anlamlı dil gibi dilin belirli kullanım biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, şairin kullandığı bu farklı dil yapısı bir sapma olarak değerlendirilebilir ve diğer dil kullanımına göre bir farklılık oluşturur (Yalçın, 2010: 55). Şair, yeni keşifler, alışılmadık bağdaştırmalar, yaratıcı anlamlar ve türetmelerle okuyucusunda ya da dinleyicisinde farklı düşünceler ve duygular uyandırarak yaratıcı bir sanatkar olarak görülür (Özünlü, 1997: 7-8). Şiir dilindeki bu sapma öğeleri, şairin sanatsal hünerinin göstergesi olmasının yanı sıra belirli ve istikrarlı bir poetik çizgiyi oluştururlar ve şairin özgün ve kalıcılığı bakımından da önem arz ederler (Kul, 2008: 374).

Bu çalışmada, Mehdî Ehevân-i Sâlis'in şiirlerindeki dilsel sapmaları; sözcüksel, biçimbilimsel, sözdizimsel, anlamsal ve tarihsel dönem sapmaları başlıkları altında incelemeye çalışılmıştır.

1. Sözcüksel Sapmalar

Sözcüksel sapma, dildeki kök ve ek biçimlerinden alışılmadık birleşimler oluşturarak yeni öğeler türetmeye yönelik bir yöntem olup, genellikle en fazla başvurulan sapma türlerinden biridir (Aksan, 1999: 166). Şair, kök ve ekleri, yeni kök ve eklerle birleştirerek özgün kelimeler yaratır (Özünlü, 1997: 145) ve bu yolla şiirlerinin etkisini ve çarpıcılığını artırmayı amaçlar. Nîmâ Yûşic'e göre sözcükler bir şiirselliğe sahip değildir ancak şairler sözcükleri esneterek onlara bu özelliği kazandırır (Gedik, 2019: 277). Ehevân da yeni köklere ekler getirerek ve yeni terkipler türeterek Farsçada olmayan yeni sözcükler oluşturmuştur. Ehevân'ın şiirlerinde tespit ettiğimiz sözcüksel sapmalar şu şekildedir:

- “نه” son ekini kullanarak oluşturulan sözcükler:

هر قدم از خویش نقش تازه ای هشتن،

(Ehevân-i Sâlis, 1392: 107). چه خدايانه غروری در دلم می کشت و می انباشت.

Kendisine yeni bir iz bırakan her adım

Ne ilahî bir gururu gönlümde yeşertti ve doldurdu.

ز بوی لاشه های جامه پوشیده،

(Ehevân-i Sâlis, 1391a: 33). -خمشانه سبویی عطر نوشیده-

Giyinik cesetlerin kokusundan

-Güzel koku saçan suskun bir testi-

و دودش را حریصانه فرو بلعد و آنگاه (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 57)

Ve dumanını açgözlüce içine çekiyor ve o an

خشکانه سراید لب خشکت، نه ترانه

تا ریگ روان کوه کویر است و تو کاهی (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 107)

Hoşkâne¹ söylüyor kuru dudakların, terane değil

Sürüklenen çakıl çöl dağı, sen de bir kuru ot olduğun için

-“بار” son ekini kullanarak oluşturulan sözcükler:

زیر این کجبار خامشبار، از این راه

رفته بودند و نشان پایشان بود.

زیر این غمبار، دوهبار،

سر به زیر افکنده و خاموش،

راه می رفتند. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 102)

*Bu sessiz kıvrımlı yerlerde, bu yolda
Gidiyorlardı ve ayak izleriydi onların.*

*Bu gamlı vadide,
Başı öne eğik, sessizce,
Yürüyorlardı.*

دیگر کدام از جان گذشته زیر این خونبار،

این هر دم افزونبار،

شطرنج خواهد باخت (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 49)

*Artık hangi bu kana bulanmış canından geçmiş,
Bu her an daha çok,
Satranç oynayacak.*

-“ی” küçültme eki kullanarak oluşturulan sözcükler:

خستگی از بالهاشان دور،

وز دلکهاشان غمان تا جاودان مهجور. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 64)

*Kanatları uzaklıktan dolayı yorgun,
Gönülcağızları üzüntülü ömür boyu sürecektir ayrılıktan.*

من آرامک لبّت را با شتاب و شوق بوسیدم. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 45)

Ben sessizcik² dudağını hızlıca ve şevkle öptüm.

پس بر سرم آتشین کجک چیست، چو شمع؟ (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 319)

O halde başımdaki ateşten kıvrımcıklar ne, mum gibi?

دیشب شبکی داشتم از صبح جوان تر

دل نیز جوان بود و همه چیز جوان بود (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 242)

Dün gece bir gececiğim vardı sabahtan daha genç

Gönül de daha gençti ve her şey daha gençti

son ekleriyle oluşturulan sözcükler: “سار”، “زار”، “ستان”-

زیراک اینجا سردستان سکوت است (Ehevân-i Sâlis, 1392: 88)

Çünkü burası sessiz soğuklar ülkesidir

تا که هیچستان فراخ این غبار آلود بی غم را (Ehevân-i Sâlis, 1392: 73)

Bu gamsız toz kaplı ferah hiçliği

آبیاری می کنم اندوه زار خاطر خود را (Ehevân-i Sâlis, 1392: 40)

Su serpiyorum kendi anılarımın hüznüne

لعن زار وقت ما را، هر قدم با ما

دانه دشنام و نفرینی دگر کاشت. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 222)

Zamanımızın lanetliğine, her adım bizimle

Başka lanet ve sövgü tohumları ekti.

مانده مدفون در فرامشزار ابری کهکشانی کور (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 79)

Gömülü kalmış kör galaksinin bulutlu unutulmuşlukta

son eki ile oluşturulmuş sözcükler: “اومند”-

چه تناورهای باراومند،

و چه بی برگان عاطل را

که تکانی داد و از بن کند. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 119)

Ne kadar meyve dolu cüsselileri,

Ve ne kadar atıl yapraksızları

Salladı ve kökünden söktü.

گرد گند اومند،

پور زال زر، جهان پهلو،

آن خداوند و سوار رخس بی مانند. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 81)

Kahraman mayası olan,

Altın Zâl'in oğlu, cihan kahramanı,

Eşsiz Rahş'ın sahibi ve binicisi.

“سونه”son eki ile oluşturulan sözcükler:

آریایی پیکر فخر و شکوه عهد را زردینهاند آیان (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 40)

Zamanın yüce ve ihtişamlı beyaz tenlileri sarı yaptı gelenler

“ار”son eki ile oluşturulan sözcükler:

که: شما خوابید، ما بیدار

خرم و آسوده تان خفتار. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 29)

Diye: “Siz uyuyorsunuz, biz uyanık

Rahat ve keyifli uykunuz

“گاه”son eki ile oluşturulan sözcükler:

از این سو، سوی خفتگاه مهر و ماه، راهی نیست (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 18)

Bu taraftan, ay ve güneşin uykugâhı tarafından başka bir yol yok.

- Yeni oluşturulan terkipler

مانده میراث از نیاکانم مرا، این روزگارآلود (Ehevân-i Sâlis, 1392: 32)

Atalarımdan miras kaldı bana bu günlere.

هیچ کردی یاد آن، کاین خاکزاد و پرورید

عاق پدماما، چو داهی ناخلف پرور ترا؟ (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 187)

Hiç hatırladın mı onu, bu başına buyruk ve dünyevi yetiştirdiği

Dahi gibi seni hayırsız yetiştiren ana babayı

آن به خون آغشته، شاد آغاز، غم فرجام.

آن اسف بنیاد، مرگ آیین.

آن شب شوم، آن شب دهشت.

آن سیاهی ذات، آن تاریکخون اختر. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 177)

Kana bulayan, mutluluğu başlatan, hüznü bitiren o

Üzüntünün sebebi, ölüm getiren o.

O uğursuz gece, o korkunç gece.

O insanın karanlığı, o yıldızın karanlık kanı.

پیچ و خمهاش از دو سو در دوردستان گم

گامخواره جاده هموار (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 31)

Kıvrımları iki yandan uzaklarda kayıp

Aynı caddede adımlayan

سایه افکن شد به روح آسمان پیمای من (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 28)

Gökyüzünde gezen ruhuma gölge oldu

در مرگبوم بیابان،

و در هراس شب دم به دم ظلمت افزا (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 48)

Çölün mezarlığında,

Ve an be an karanlığın arttığı gecenin korkusunda

همه رنج است و رنجی غربت آلود است. (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 146)

Hepsi sıkıntı ve gurbetin sıkıntısıdır.

2. Biçimbilimsel Sapmalar

Şair, belirli ve kalıplaşmış fiil çekimlerinde ya da sözcüklerin farklı kelimelerle bağdaştırılmasında kasıtlı değişiklikler yaparak bir özgürlük yaratmayı ve beklenmedik kullanımlardan faydalanmayı tercih eder. Bu tür sapmalar, biçimbilimsel sapma olarak değerlendirilebilir. Ehevân da şiirlerinde sıkça bu tür sapmalara başvurarak bazen bilinçli bir şekilde dikkat çeker, bazen de ahenk uyumunu sağlamak için kullanır. Ehevân'ın şiirlerinde görülen bu tür biçimbilimsel sapmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

“با” yerine “به” edatının kullanılması:

63

من به دستان پر از تاول

این طرف را می کنم خاموش؛ (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 86)

Ben bu su toplamış ellerle

Bu tarafı sustururum;

این کودک گریان ز هول سهمگین کابوس

تسکین نمی یابد به هیچ آغوش و لالایی. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 45)

Bu ağlayan çocuklar kâbusun ürkütücü korkusundan

Sakinleşmiyor hiçbir kucaklama ve ninniyle

“با” yerine “به” kullanılması:

شب است

شبى بیرحم و روح آسوده، اما با سحر نزدیک. (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 95)

Gecedir

Acımasız ve ölü, ama sehere yakın.

وای، اما با که باید گفت این؟ من دوستی دارم

که به دشمن خواهم از او التجا بردن. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 31)

*Ah, ama kime söylemek gerek bunu? Birisini seviyorum
Ondan kaçıp düşmana sığınacağım.*

-“در” yerine “به” kullanılması:

هر به گامی چند گویی در مسیر ما چراغی بود،

زادسروی را به پیشانی. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 101)

*Her birkaç adımda sanki yolumuzda bir lamba vardı,
Alında bir serviği.*

-“ز” yerine “با” kullanılması:

از ظلمت رمیده خبر می دهد سحر

شب رفت و با سپیده خبر می دهد سحر (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 268)

*Kaçan karanlıktan haber getirdi seher
Gece gitti ve aydınlıktan haber getirdi seher*

-“که” yerine “تا” bağlacının kullanılması:

آنجا بگو تا کدامین ستاره‌ست

روشنترین همشین شب غربت تو؟

...

آنجا بگو تا کدامین ستاره‌ست

که شب‌فروز تو خورشیدپاره‌ست؟ (Ehevân-i Sâlis, 1392: 67-68)

*Söyle oradaki hangi yıldızdır
Senin yalnızlığının gecesinin en aydınlık dostu?*

...

*Söyle oradaki hangi yıldızdır
Geceni aydınlatan güneş parçası mı?*

-“را” yerine “به” kullanılması:

یاد ایام شکوه و فخر و عصمت را،

می سراید شاد،

قصه غمگین غربت را. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 71)

*Şerefli, ihtişamlı, azametli günlerin anısına
Okuyor mutlu bir şekilde,
Yalnızlığın hüznü hikâyesini.*

با تواضعهای نادلخواه،

نیمی آتش را و نیمی خاک را مانم. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 113)

*Gönlün istemediği tevazu ile
Bir yarım ateşe bir yarım toprağa kalır.*

“yerine” kullanılması:

تماشا را کناری ایستادم ساعتی، خاموش. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 111)

Bir saati izlemek için bir kenarda durdum, sessizce.

خواهم به زادگاه خود آیم شاد

دیدار را و فال و تماشا را (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 119)

*Doğdum yere dönmek istiyorum mutlu bir şekilde
Görmek, fal ve izlemek için*

“به” ve “بر” edatlarının birlikte kullanılması:

بر به کشتیهای خشم بادبان از خون،

ما برای فتح سوی پایتخت قرن می آیم. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 73)

*Yelkenlerin kızgınlık gemileriyle kandan
Yüzyılın başkenti tarafına fetih için geliyoruz.*

بر به کشتیهای موج بادبان از کف،

دل به یاد بره‌های فرهی، در دشت ایام تهی، بسته، (Ehevân-i Sâlis, 1392: 76)

*Yelkenlerin dalga gemileriyle köpükten
Gönül azametinin kuzuları hatırına, boş günlerin çölünde, vermiş*

- Bileşik ve ayrı yazılan şahıs zamirinin birlikte kullanılması:

هنوز از مرگ نیما من دلم خون بود... (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 69)

Hala Nîmâ'nın ölümünden dolayı kalbim yaralı iken...

من دلم پرپر زند، چون نیم بسمل مرغ پر کنده: (Ehevân-i Sâlis, 1392: 64)

Gönlüm kanat çırpıyor, kanadı kopmuş can çekişen kuş gibi

-Bileşik şahıs zamirinin yerinin değiştirilmesi:

تورش اندر دست،

هیچش اندر تور،

می سپارد راه خود را، دور (Ehevân-i Sâlis, 1392: 42)

*Elinde ağ,
Ağında hiç,
Yolundan gidiyor, uzağa*

از سکنج حسرتش خاموش،
خسته از این چربک و جنجال

دارد اینک می رود، تنها (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 91)

*Suskun hüznün öksürüğünden,
Bu yalandan ve kargaşadan yorgun
Gidiyor şimdi, yalnız*

- “که” bağlacına bileşik şahıs zamirinin eklenmesi:

گویی که چنگم در جگر می افکنی، این است،
که تاب و آرام شنیدن نیست

این است. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 57-58)

*Sanki ciğerime pençe attı, budur
Benim için duymanın sessizliği ve huzuru değildir
Budur.*

- Edata bileşik şahıs zamiri eklenmesi:

به دست اندرش رودی بود، و با رودش سرودی چند. (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 147)

Elinin içinde bir nehir vardı, ve nehrinde birkaç şarkı.

مرا بهش پند و پیغام است. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 18)

Benden ona öğüt ve mesajdır.

-Şahıs zamirlerine çoğul eki getirilmesi:

ای شما یان! با شما یم، با ... شما (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 307)

Ey sizler! Sizinleyim, siz ... ile

وای بر تو! وای بر من! ای!

وای بر مایان! (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 181)

*Vah sana! Vay bana! Vay!
Vay bizlere!*

- Sıfat tamlamasında bileşik şahıs zamirinin isme getirilmesi:

وز میان خندهایم، تلخ،

و خروش گریه‌ام، ناشاد (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 84)

*Ve acı gülümsemelerimin arasından,
Ve mutsuz ağlamamın feryadı*

خزانی نغمه‌هاشان زرد،

سراپا درد (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 94)

*Sarı hazan şarkıları,
Baştan aşağı dert*

-Sıfata gelen karşılaştırma ve üstünlük eklerinin isme getirilmesi:

مریم تر از مریم، آن زن که زایید طفل خدا را،

پاکی تو، پاک و بزرگ و نجیبی (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 50)

*Tanrı'nın oğlunu doğuran o Meryem'den daha Meryem'sin.
Temizsin, temiz, yüce ve asil*

-Sıfata gelen karşılaştırma ve üstünlük eklerinin zarfa getirilmesi:

آهای! با توام، دریچه بیدار!

از کوچه همیشه‌ترین هرگز و هنوز (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 293)

*Hey! Seninleyim, uyanık pencere!
En her zamanki şimdi ve aslanın sokağından*

3. Sözdizimsel Sapmalar

Dilbilimsel sapmalar arasında yer alan sözdizimsel sapmalar, sözcüklerin cümle içindeki dizilişini inceler. Bu tür sapmalar, dilbilgisi kurallarına ne derece uyulduğuna göre değişkenlik gösterebilir. Sapmanın etkili olabilmesi için sürekli ve dizgesel bir şekilde yapılması gereklidir (Özönlü, 1997: 138-139). Bu çerçevede, Ehevân'ın şiirlerindeki sözdizimsel sapmaları incelediğimizde, şairin sıfatla nitelediği ismin yerlerini değiştirdiği, isim ya da sıfat tamlamalarının arasına ve birleşik fiillerin içine farklı kelimeler eklediği gözlemlenmektedir.

دانی چه کند خاطر محزونم شاد

وین خسته دلم را ز غم دهر آزاد؟ (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 205)

*Bilir misin nedir hüznü gönlümü şad eden
Ve yorgun kalbimi zamanenin gamından kurtaran?*

Ehevân, *Se Rubâî* adlı şiirinde geçen yukarıdaki beyitte sıfat ile nitelediği adın yerlerinin değiştirilmesinin yanı sıra ilk dizede geçen “شاد کردن” birleşik fiilin arasına farklı sözcükler getirmek suretiyle sözdizimsel sapma oluşturmuştur.

سرگشته قبیله، هر یکی سویی،

باریده هزار ابر شک در ما،

و افکنده سیاه سایه‌ها بر ما. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 90)

*Avare kabile, her biri bir taraf,
Yağmış binlerce şüphe bulutu kapımıza,*

Ve atılmış siyah gölgeler bize

بین، غمگین دلم با وحشت و با درد می گرید. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 71)

Bak, gamlı gönlüm korku ve deritten ağlıyor.

Ehevân, *Derîg o Derd 1* adlı şiirinde geçen yukarı dizedeki altı çizili sözcük grubunda sıfat ile nitelenen ismin yerini değiştirerek sözdizimsel sapma oluşturmuş ayrıca birleşik şahıs zamirini de farklı yerde kullanarak sözcüksel sapmadan yararlanmıştır.

هزاران کار خواهد کرد نام آور،

هزاران طرفه خواهد زاد ازو بشکوه. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 19)

Binlerce iş yapacak nâm getiren,

Binlerce yenilik doğacak ondan yüce

Ehevân, *Kıssa-i Şehr-i Sengistân* isimli şiirinde yukarıdaki dizelerde tamlayan ile tamlanan arasına farklı sözcükler yerleştirerek sözdizimsel sapma oluşturmuştur.

به لبخندی زلالم میزبان کیست؟

که گویم این گرامی میهمان کیست؟ (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 302)

Gülümseyerek kim benim sevecen ev sahibim?

Bu kıymetli misafirin kim olduğunu söyleyeyim

Ehevân, *ve Emmâ İn Haber...* adlı şiirinde geçen yukarıdaki beyitte tamlayan ile tamlanan sözcüklerin yerini değiştirerek sözdizimsel sapma oluşturmuştur.

عاقبت حال جهان طور دگر خواهد شد

زیر و زیر یقین زیر و زیر خواهد شد (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 32)

Sonunda dünyanın hali başka türlü olacak

Üst alt şüphesiz alt üst olacak

Ehevân, *Ders-i Târih* adlı şiirinde yukarıdaki beyitte geçen “زیر و زیر” bileşik sözcüğünü ters çevirerek sözdizimsel sapma oluşturmuştur.

4. Anlamsal Sapmalar

Şairler, kelimelerle ve bunların bağdaştırılma biçimleriyle oynayarak, dilde daha önce kullanılmamış türetmeler ve birleşimler oluşturarak anlam bakımından güçlü bir dil yaratmayı hedefler. Bu şekilde okuyucuların zihninde yeni imajlar ve imgeler ortaya çıkarmaya çalışırlar (Aksan, 1999: 175). Anlamsal sapmalar, şiirde göstergelerin yansıttığı tasarımların, imgeler aracılığıyla okuyucunun zihninde yeni tasarımlar oluşturmaya olanak tanıyan dil olaylarıdır ve şairlerin etkileme ve anlatımı güçlendirme amacıyla sıkça başvurdukları bir tekniktir (Aksan, 1999, 152).

Mehdî Ehevân-i Sâlis'in şiirlerinde de bu tür anlamsal sapmaların sıkça yer aldığı görülmüştür.

گل عاقبت بخندد و باور کند ز دوست

وز خنده بوی مشک مصعد کند همی (Ehevân-i Sâlis, 1394a: 124)

*Çiçek sonunda güler ve inanır dostuna
Ve gülümsemeden misk kokusu yükseliyor*

Ehevân, *Hutbe-yi Ordîbehîşt* adlı şiirinde yukarıdaki beytin ilk dizesinde cansız bir varlık olan “gül”e insana dair bir eylemi atfederken, şiirin ikinci dizesinde insana ait bir eyleme hayvana ait bir nitelemeye bulunarak anlamsal sapma oluşturmuştur.

آسمانش را گرفته تنگ در آغوش

ابر؛ با آن پوستین سرد نمناکش.

باغ بی برگی،

روز و شب تنهاست،

با سکوت پاک غمناکش.

ساز او باران، سرودش باد.

جامه‌اش شولای عربانی‌ست. (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 166)

*Gökyüzünü sıkıca sarmış sinesinde
Bulut; ıslak, soğuk kürküyle.
Yapraksız bir bahçe,
Gece gündüz yalnız,
Gamli, temiz sessizliğiyle.
Çalgısı yağmur, sözü rüzgâr.
Kıyafeti çıplaklık hırkası.*

Ehevân, *Bâg-i Men* adlı şiirindeki yukarıdaki dizelerde, gökyüzü, bulut, gece ve gündüz gibi unsurları alışılmadık bağdaştırmalarla birleştirerek, bu öğelere derin anlamlar yüklemiş ve betimlemeleriyle bu isimlere farklı bir boyut kazandırmıştır.

من نمی گویم ملایک بال به بالم شنا کردند،

من نمی گویم که باران طلا آمد،

با تو لیک ای عطر سبز سایه پرورده،

ای پری که باد می بردت

از چمنزار حریر پر گل پرده،

تا حریم سایه‌های سبز

تا بهار سبزه‌های عطر

تا دیاری که غریبه‌هاش می آمد به چشم آشنا، رفتم. (Ehevân-i Sâlis, 1391b: 76-77)

Ben meleklerin bir kanadından diğerine yüzdüğünü söylemiyorum,

Altın yağmurun yağdığını söylemiyorum,

Ey gölgede bitmiş yeşilin güzel kokusu ama seninle

Ey rüzgârı sana götüren kanat

Gökyüzü çiçekleriyle dolu ipeğimsi çayırda

Yeşil gölgelerin ülkesine

Güzel kokulu otların baharına

Bilinmeyenlerini bildiğim diyarlara gittim.

Ehevân, *Sebz* adlı şiirinde geçen yukarıdaki dizelerde gördüğümüz üzere yaptığı betimlemelerinde alışılmamış bağdaştırmalardan yararlanmıştı.

باده‌ای هست و پناهی و شبی شسته و پاک.

جرعه‌ها نوشم و ته‌جرعه فشامم بر خاک.

نم‌نمک زمزمه‌واری، رهش اندوده و ملال،

می زنم در غزلی باده‌صفت آتشناک (Ehevân-i Sâlis, 1392: 27)

Bir şarap var ve bir sığınak ve yıkanmış ve temiz bir gece.

Şarap içeyim ve kalanını toprağa saçayım.

Az az mırıldanır gibi, sıkıntılı ve üzgün sana doğru

Yürüyorum ateşten şarap gibi bir gazelde.

Ehevân'ın, *Gazel 1* adlı şiirinde geçen yukarıdaki dizelerde de “gece ve gazel”i alışılmamış sıfatlar kullanarak nitelediğini görülmektedir.

می نبوشد گوششان، در خواب پیش از ظهر

جیغ سبز و سرخ، یا اغلب بنفش خواب بعد از ظهر مخمل را،

و صدای حسرت‌آلوده نگاه غیر بومی کاجهای سردسیر و گرمسیری سدر بومی را،

و خاموشانه فغانهای نیاز - طفلکیها! - استوا و قطب را با هم،

و بلورین نغمه رؤیای طاووس حریر و شاخه گیلان مومی را،

چون طلایی نالش یک خوشه بیدار، از زنجیر خواب‌آلود شب‌نمها؛

نشنود اما به بیداری

پیخ گوش زندگیشان غرش طوفان آتش، نعره داغ جهنمها. (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 80)

Duymuyor kulakları, öğleden önceki uykusunda

*Kırmızı ve yeşil ya da çoğunlukla kadifenin öğleden sonraki uykusu moru
çığlıkları,*

*Ve yerel kışlak sedir ve yaylak çamlarına ait olmayan bakışlarının dert dolu
sesini,*

Ve çocukçağın sessiz yardım çığlıkları! Ekvator ve kutbu birlikte,

Ve ipekten Tâvûs'un rüyasının kristal nağmeleri ve mum kirazının dallarını

Bir salkım uyanığın altın iniltisi gibi, şebnemlerin uykulu zincirinden;

Duymuyor ama uyanıklığa

Yaşamalarının kulak kiri ateş tufanının gürlemesi, cehennemlerin kaynar narası

Ehevân'ın *Hân-i Heştom* adlı şiirindeki yukarıdaki dizelerde, ardı ardına sıraladığı ve sıra dışı benzetmelerle oluşturduğu betimlemeler, şiirinin anlamsal boyutunu derinleştirerek okuyucunun dikkatini çekmektedir. Bu betimlemeler, şiirin anlamını daha güçlü kılarak, okuyucuya farklı bir algı sunmaktadır.

5. Tarihsel Dönem Sapmalar

Şairler, yaşadıkları dönemin diline bağlı kalmayıp, geçmişte yaşamış kişilerle ve onların dönemin diliyle bağ kurmak amacıyla zaman zaman eski dönemlerde kullanılan kelimeleri tercih ederler. Bu tür kullanımlar, tarihsel dönem sapmaları olarak kabul edilmektedir (Özünlü, 1997: 144).

Mehdî Ehevân-i Sâlis, klasik şiire olan ilgisi ve yakınlığı nedeniyle şiirlerinde bu geleneğin etkisini taşımaktadır. Firdevsî, Ferrûhî, Rûdekî, Nâsır Hüsrev gibi Sebki Horâsânî dönemi şairlerinin şiirlerinde görülen kelimeler, terkipler ve ahenk unsurlarını kendi şiirlerinde kullanarak, geçmiş dönem dilini günümüz diliyle harmanlamıştır. Bu yönüyle, Ehevân'ın şiir üslubu "Yeni Sebki Horâsânî" olarak adlandırılmıştır (Destgayb, 1373: 37). Ehevân'ın şiirlerinde geçmiş dönemin diline ait örnekler şu şekilde sıralanabilir:

- Geçmiş dönemlerde kullanılan isimlerden yararlanma:

زیرا بر چکاد دورتر کوهی که بتوان دید،

رسته لختی پیش،

(Ehevân-i Sâlis, 1392: 65). شعله‌ور خونبوتۀ مرجانی خورشید.

Çünkü görülebilecek daha uzak bir dağın zirvesinde,

Çıplaklık bitmiş önce,

Güneşin mercan kırmızısı ateşten kan çalısı.

غبار تیرگی مثل بخار آب

(Ehevân-i Sâlis, 1391b: 80). ز بشن دشت و در برخاست.

Kara bir bulut tıpkı su buharı gibi

Çölün ortasından ve yükseldi.

- Geçmiş dönemlerde kullanılan fillerden yararlanma:

اگر مرا بشناسی و حق عشق مرا

به حق عشق که بر روح من نماز کنی (Ehevân-i Sâlis, 1394a: 93)

Eğer beni ve aşkımın doğruluğunu biliyorsan

Ruhuma namaz kılan aşkın doğruluğuna

کسی سر بر نیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 107)

Kimse dostlarını görüp selam almak için başını kaldırmıyor

-Geçmiş dönemlerde kullanılan sıfatlardan yararlanma:

از آینه پرسید سرپاش چگونه ست؟

آن هوش ربا مست و دلاویز جگر بند (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 235)

Onun baştan aşağı nasıl olduğunu sordu

O sarhoş gönül çelen ve ciğerinin köşesinin gönlüne düşeni

-Geçmiş dönemlerde kullanılan zarflardan yararlanma:

خوشا اقلیم خوزستان و خورشید خطر خندش (Ehevân-i Sâlis, 1391c: 60)

Aferin Hûzistân'a ve tehlikeli gülüşünün güneşine

-Geçmiş dönemlerde kullanılan benzetme edatlarından yararlanma:

و سیل سایه اش آسمه سر، گردان، چنانچون طعمه گرداب (Ehevân-i Sâlis, 1391a: 24)

Ve gölge seli hayran, perişan, girdap yemi gibi

-Sesli harfin düşürülmesi:

فضا تیره شد چون سیه چالها (Ehevân-i Sâlis, 1394a: 100)

Uzay karardı kara çukur gibi

فتاده تخته سنگ آن سوی تر، انگار کوهی بود. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 11)

Kaya düşmüştü o tarafa doğru, bir dağdı sanki.

-Sesli harfin düşürülmeden kullanılması:

ساختم در روستایی با حیات دیهقانان (Ehevân-i Sâlis, 1392: 80)

İnşa ettim bir köyde köylülerin hayatıyla

بارانی آمده ست و به راه او فتاده سیل. (Ehevân-i Sâlis, 1392: 120)

Bir yağmur yağdı ki yola çıktı sel.

-Arapça kelime ve terkiplerden yararlanma:

گر خضر شود شفیع، نپذیرم

بر او نگهی موقر اندازم (Ehevân-i Sâlis, 1392: 111)

Eğer bitki şifa olsa, kabul etmem

Ona vakur bir şekilde bir bakış atarım

- “با” edatının yerine “به” edatının kullanılması:

نقش‌هایی را که من بستم به خون دل (Ehevân-i Sâlis, 1394b: 77)

Gönül kanıyla çizdiğim resimleri

- “به” edatının yerine “در” edatının kullanılması

جزیره‌های بلورین به قیرگون دریا (Ehevân-i Sâlis, 1392: 27)

Berrak adalar zifiri karanlık denizde

Sonuç

Mehdî Ehevân-i Sâlis, Farsçada var olan kök ve ekleri farklı terkiplerle kullanmış ve dilde var olmayan yeni kelimeler oluşturarak şiirini daha çarpıcı ve etkileyici kılmıştır. Ehevân, edat, zamir, zarf ve sıfatlardan dildeki belli kullanımlarının dışında yararlanarak, kelimelerin farklı kelimelerle bağdaştırılmasında kasıtlı değişiklikleri tercih etmiş ve bu şekilde okuyucunun zihninde bir çeşit karmaşa yaratarak okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Şair, şiirde düzenli cümle yapısını bozmasının yanı sıra Farsçadaki tamlama yapısını değiştirmiş, ayrıca tamlamaların ve birleşik fiillerin arasına farklı sözcükler ekleyerek sözcük gruplarının yapısını bozmuştur. Bunlara ek olarak sözcüklerin bağdaştırılma şekillerini alışılmışın dışında kullanarak, dilde yeni türetmeler ve terkipler oluşturarak anlam bakımından güçlü bir dil oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ehevân, Klasik Fars şiirine hâkimiyeti ve ilgisinin de etkisiyle şiirlerinde Sebk-i Horâsânî dönemi şairlerinin şiirlerinde yer alan sözcükleri, terkipleri ve ahenk unsurlarını kullanmıştır. Ehevân, bu şekilde geçmiş dönem dili ile kendi yaşadığı dönemin dilini bir araya getirmiştir.

Sözcüksel, biçimbirimsel, sözdizimsel, anlamsal ve tarihsel dönem sapmaları başlıkları altında incelediğimiz Ehevân'ın şiirinde, şairin gerek takipçisi olduğu şairleri taklit ederek gerek özgün dil kurgusuyla daha etkili bir dil kullandığını ayrıca çarpıcı betimlemelerinin verdiği anlam derinliğiyle okuyucunun zihninde yeni imajlar yaratarak düşünsel farklılıklara sürüklediğini ve ilgisini cebettiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Çetin, N. (2009). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Destgayb, A. (1373). *Nigâhî be Mehdî Ehevân-i Sâlis*. Tahran: İntişârât-i Morvârid.
- Ehevân-i Sâlis, M. (1392). *Âher-i Şâhnâme*. Tahran: İntişârât-i Zemistân.
- Ehevân-i Sâlis, M. (1394). *Erganûn*. Tahran: İntişârât-i Zemistân.
- Ehevân-i Sâlis, M. (1391). *Ez İn Âvesta*. Tahran: İntişârât-i Zemistân.
- Ehevân-i Sâlis, M. (1391) *Se Kitâb*. Tahran: İntişârât-i Zemistân.
- Ehevân-i Sâlis, M. (1391). *Torâ Ey Kohen Bûm o Ber Dûst Dârem*. Tahran: İntişârât-i Zemistân.
- Gedik, M. (2019) “Çağdaş İran Şiirinde Sapmalar”. *DTCF Dergisi*, 59 (1), 274-295.
- Kul, E. (2008). “Şiir Dilinde Sapmalar ve Bir Uygulama”. *E-Journal of New Word Science Academy*, 3 (3), 374-388.
- Özünü, Ü. (1997). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Yalçın, M. (2010). *Şiirin Ortak Paydası I Şiirbilime Giriş*. İstanbul: İkaros Yayınları.

Structured Abstract

The language of poetry is not a means of communication between people, but has a function beyond that. The poet, who uses a language that is emotional and imaginative, uses a different structure than usual in poetry, and includes word and word games. Based on this, when a certain form of language use such as everyday language, scientific language, and literal language is taken as a criterion, this different language structure used by the poet is evaluated as a deviation, and creates a deviation compared to other language uses. The poet is seen as a creative writer by using new inventions, new transfers, unusual associations, new derivations and new meanings with a kind of compulsion and creates different designs and emotions in the mind of the reader or listener. In our study, we tried to evaluate the deviations in the poems of Mehdi Ekehvân-i Sâlis under the headings of lexical, morphological, syntactic, semantic and historical period deviations.

Lexical deviation is one of the most commonly used deviation types, which is used in the derivation of new elements by creating out-of-use combinations of existing root and suffix morphemes in the language. The poet creates new words by creating combinations with roots and suffixes, new roots and suffixes and in this way tries to make his poems more effective and striking. Ekhevân also created new words that do not exist in Persian by adding suffixes to new roots and deriving new compounds.

The poet tries to choose deliberate changes in certain, stereotyped verb conjugations, in the association of words with different words, to create a kind of freedom and to benefit from unexpected uses. We can evaluate such deviations as morphological deviations. Akhavan also frequently uses such deviations in his poems, sometimes consciously drawing attention and sometimes trying to achieve harmony.

Among the linguistic deviations, syntactic deviations examine the order of words in a sentence. Syntactic deviations may vary according to the degree of compliance with grammatical rules. In order for the deviation to be effective, it must be continuous and systematic. In this context, when we examine the syntactic deviations in Akhavan's poems, we see that the poet changes the places of the adjective and the noun he qualifies, and adds different words between nouns or adjective phrases and between compound verbs.

Poets play with words and the ways they are associated with them, create new images and visions in the minds of readers by creating a meaningfully strong language by creating new derivations and combinations that have not been used in the language. Semantic deviations are a linguistic event that allows the designs reflected by the signs in the poem to form new designs in the minds of the reader with images, and are an element of influence and expression that poets frequently use.

Poets do not stick to the language used in the period they live in, but sometimes use words from old periods to establish a connection with people who lived before them and the language of the period they lived in. Such uses are considered as historical period deviations. Mehdi Ekhevân-i Sâlis was influenced by classical poetry in his poems due to his interest and closeness to classical poetry. Akhavan, who included

words, combinations and elements of harmony that we can see in the poems of Sebk-i Khorasânî period poets such as Firdevsî, Ferrûkhî, Rudekî, Nâsır Khusrevî, brought together the language of today and the language of the past. So much so that Akhavan's style of poetry has been called "New Sebk-i Khorasânî".

Mehdi Akhavan Sales made his poetry more striking and impressive by creating new words that do not exist in the language with different combinations of roots and suffixes that exist in Persian. Akhavan preferred deliberate changes in the association of words with different words by using prepositions, pronouns, adverbs and adjectives outside of their specific usage in the language. In addition to disrupting the regular sentence structure in the poem, the poet changed the structure of the phrases in Persian, and also disrupted the structure of word groups by adding different words between phrases and compound verbs. In addition to these, we can say that he created a language that is strong in terms of meaning by using unusual ways of combining words and creating new derivations and combinations in the language. Akhavan, also influenced by his mastery and interest in Classical Persian poetry, used words, combinations and elements of harmony in the poems of poets from the Sebk-i Khorasani period. In Akhavan's poetry, which we examined under the headings of lexical, morphological, syntactical, semantic and historical period deviations, we can say that the poet used a more effective language both by imitating the poets he followed and with his original language structure, and also by creating new images in the mind of the reader with the depth of meaning given by his striking descriptions, he dragged him to intellectual differences and attracted his attention.

¹ Ehevân, *Hoşkâneî Ez Kevîr* adlı şiirinin sonunda “hoşkâne” sözcüğü için şu şekilde bir açıklama yapmıştır: “Islak(تر), kuru(خشک) ve terane(ترانه) sözcüklerimiz var, ancak hoşkâne (خشکانه) kelimesini teraneye karşılık olarak türettim (Bilmiyorum belki olabilir, Farsça lügatleri incelemek gerekir). Ama benim kastım teranenin karşıtı idi. Çöllerde daha çok kuru şeyler olur, hoşkâne şarkıları olur, teraneler değil.

² Sessizce.